

pirms 150 gadiem notikušo grāfa Konstantīna Tiškeviča (*Tyszkiewicz*) braucienu. Ekspedīcijas laikā tika apzinātas un fiksētas visas iespējamās kultūrvēsturiskās vērtības, to skaitā arī arheoloģiskie pieminekļi, kulta vietas, dižakmeņi un peldlīdzekļu pietāšanas vietas, kas atrodas upes krastā.

Otrā dienā notika konferences dalībnieku brauciens uz Kauņas pilsētas 19. gs. otrās puses – 20. gs. sākuma nocietinājumiem un ekskursija pa vecpilsētu.

Tradicionālās starptautiskās arheologu atskaites konferences Lietuvā ir laba iespēja iepazīties ar jaunākajiem atklājumiem seno baltu apdzīvotā reģionā, kā arī iegādāties kaimiņzemēs pēdējos gados iznākušo arheoloģisko literatūru.

Konferencē nolasītos referātus plānots 2009. gadā publicēt.

Roberts Spirģis, Una Cine

4. STARPTAUTISKAIS EIROPAS IEDZĪVOTĀJU VESELĪBAS VĒSTUREI VELTĪTAIS SEMINĀRS FRANCIJĀ

2009. gadā no 15. līdz 18. janvārim Francijas pilsētā Duē (*Douai*) notika 4. starptautiskais seminārs “Vide un Eiropas iedzīvotāju veselība cauri gadu tūkstošiem”. To starptautiskā zinātniskā projekta “Eiropas iedzīvotāju veselības vēsture: no paleolīta līdz mūsdienām” ietvaros ar ASV Nacionālās Zinātnes padomes finansiālu atbalstu organizēja Ohaio Universitātes Ekonomikas un antropoloģijas departaments sadarbībā ar Duē Arheoloģijas servisa centru. Seminārā piedalījās pārstāvji no 20 Eiropas valstīm un ASV.

Semināra mērķis bija analizēt projekta gaitā (2004.–2008. g.) iegūtos datus un rezultātus apkopot stenda referātu veidā, kurus paredzēts prezentēt pasaules prestižākajā antropoloģijas un bioarheoloģijas forumā – gadskārtējā Amerikas Fiziskās antropoloģijas asociācijas kongresā, kas šogad aprīlī notiks Čikāgā. Projekta mērķis ir, balstoties uz arheoloģiskajos izrakumos iegūtā antropoloģiskā materiāla izpētes rezultātiem, raksturot iedzīvotāju veselību saistībā ar dažādiem vides faktoriem – klimatiski ģeogrāfiskajiem, sociālajiem, saimnieciskajiem u.c., kā arī izveidot Eiropas iedzīvotāju bioarheoloģisko datu bāzi. Lai realizētu šo mērķi, projektā iesaistīti vairāki desmiti pētnieku no dažādām valstīm, kas pēc vienotas metodikas veic antropoloģiskā materiāla izpēti un iegūtos datus ar interneta un speciālas datorprogrammas palīdzību nosūta uz Ohaio Universitātes (ASV) Statistikas centru, kur rezultāti tiek sistematizēti, apstrādāti un uzglabāti.

Projekta realizācijas gaitā iegūti dati par 15 000 indivīdiem. Hronoloģiski analizējamais antropoloģiskais materiāls iedalīts sešos periodos: aizvēsture (līdz 5. gs. pr. Kr.), antīkais periods (5. gs. pr. Kr. – 5. gs. pēc Kr.); agrīnie viduslaiki (6.–10. gs.), attīstītie viduslaiki (11.–13. gs.), vēlie viduslaiki (14.–15. gs.), jaunie laiki (16.–20. gs.). Vairākums datu

attiecas uz laiku no antīkā perioda līdz 20. gs. sākumam. Ņemot vērā pētīto vietu ģeogrāfisko stāvokli, tika noteikts projekta ģeogrāfiskais centrs, kas atrodas 22 km uz dienvidaustrumiem no Prāgas. Līdz ar to viss projektā analizētais materiāls ģeogrāfiski sadalīts pēc lieluma četros vienādos reģionos: ziemeļrietumu, dienvidrietumu, ziemeļaustrumu un dienvidaustrumu. No Latvijas projektā tika iekļauti dati par 655 Rīgas un Sēlpils 15.–17. gs. iedzīvotājiem. Pēc ģeogrāfiskā izvietojuma Latvijas materiāls kopā ar Polijas, Lietuvas, Zviedrijas un Ukrainas pētītajām vietām iekļaujas ziemeļaustrumu grupā.

Seminārā diskusijas norisinājās vairākos tematiskajos blokos. Tā kā šajā apskatā nav iespējams sniegt analīzi par visām diskusijām, minēšu tikai daļu no tēmām un interesantākos pētījumu rezultātus.

Projekta vadītājs **R. Stekels** (Ohaio, ASV) sniedza pārskatu par līdz šim paveikto. Projektā piedalījies vairāk nekā 50 zinātnieku no Eiropas un ASV. Dati iegūti par 21 Eiropas valsti. Pagaidām statistiski apstrādāti dati par 10 969 indivīdiem, no kuriem vairāk nekā puse hronoloģiski attiecas uz viduslaikiem. Skaitliski lielākais datu klāsts iegūts no Lielbritānijas, Vācijas un Lietuvas pētniekiem. Datu analīze liecina, ka salīdzinoši maz (20%) pētīto indivīdu vidū ir bērni un pusaudži. Tas daļēji saistīts ar apstākli, ka daudzās Eiropas valstīs 19. gs. un 20. gs. pirmās puses arheoloģiskajos izrakumos netika pilnībā savākts antropoloģiskais materiāls. Demogrāfiskie dati liecina, ka Eiropā laika periodā no 5. gs. pr. Kr. līdz 13. gs. pēc Kr. statistiski ticami pieaug iedzīvotāju vidējais mūža garums, maksimumu sasniedzot agrīnajos viduslaikos, bet pēc tam vidējais mūža garums samazinās. Konstatētas atšķirības starp ģeogrāfiskajiem rajoniem. Tā, piemēram, vislielākais vidējais mūža garums raksturīgs ziemeļrietumu reģiona iedzīvotājiem, bet vismazākais – dienvidaustrumu. Diskusiju izraisīja jautājums par jauno laiku iedzīvotāju demogrāfiskajiem datiem, jo kopējā analīzē iekļauti dati arī par karavīru apbedījumiem (piemēram, Napoleona armija), kas būtiski samazina iedzīvotāju vidējo mūža garumu. Diskusijas rezultātā tika nolemts militāro kapsētu datus analizēt atsevišķi.

T. Valkers (Santabarbara, ASV) analizēja datus par iedzīvotāju traumām un ievainojumiem. Rezultāti liecina, ka antīkajā periodā un agrīnajos viduslaikos iedzīvotāju traumatisms bijis salīdzinoši neliels (9–11% indivīdu), bet attīstītajos viduslaikos pieaug līdz 15%, savukārt vēlākajos hronoloģiskajos periodos atkal samazinās. Detalizēta traumu analīze liecina, ka 11.–13. gs. pieaug galvaskausu ievainojumu skaits, kas liecina par sabiedrības agresivitātes pieaugumu. Parasti tieši galvaskausa ievainojumi sniedz visuzskatāmākās liecības par dramatiskajiem notikumiem, jo bieži vien pretinieka galva bija galvenais sitienu, cirtieņu un dūrienu mērķis. Tā kā vairākums cilvēku ir t.s. labroči, tuvciņā gūtie galvas ievainojumi parasti ir lokalizēti kreisajā pusē – galvenokārt pieres un paura kaulu apvidū. Interesanti, ka vēlo viduslaiku Eiropas iedzīvotājiem (0,13% indivīdu) salīdzinājumā ar Amerikas iedzīvotājiem (20%) ir ļoti zems deguna kaulu lūzumu skaits.

Š. Robertsas (Darema, Lielbritānija) vadīja diskusiju par infekcijas slimību sastopamību Eiropas iedzīvotāju osteoloģiskajā materiālā.

Infekcijas slimību fiksācijas iespējas skeleta materiālā ir stipri ierobežotas. To nosaka apstākļi, ka osteoloģiskajā materiālā var noteikt tikai tos gadījumus, kas ir attīstījušies ilgstošākā laikposmā, no akūtas infekcijas pārejot hroniskā formā. No infekcijas slimībām tikai dažas, piemēram, tuberkuloze, sifiliss un lepra, ir labi diagnosticējamas skeleta kaulos. Iegūtie dati liecina, ka visvairāk tuberkuloze (1,9% indivīdu) konstatēta antīkajā periodā un agrīnajos viduslaikos (1,3%), savukārt lepra (73% no visiem gadījumiem) – agrīnajos un attīstītajos viduslaikos. Jāatzīmē, ka Baltijas valstīs, neskatoties uz vēsturiskajos avotos aprakstītajiem lepras gadījumiem un minētajiem leprozorijiem, pagaidām arheoloģiskajā materiālā neviens lepras gadījums nav zināms. Sifilisa izplatība Eiropā dramatiski pieaug līdz ar K. Kolumba atgriešanos no Jaunās pasaules, lai gan atsevišķi gadījumi zināmi arī agrāk.

M. Tešlere-Nikola (Vīne, Austrija) sniedza pārskatu par stresu (augšanas traucējumiem) senatnē, kura noteikšana pamatojās uz zobu emaljas izmaiņām, t.s. hipoflāzijas, kas konstatējama uz zobu sānu virsmas. Šie pastāvīgo zobu emaljas defekti (horizontālu līniju, bedrīšu u.c. veidā), kas saistīti ar stresa izraisītajiem zobu attīstības traucējumiem, indivīdam saglabājas visu mūžu. Konstatēts, ka vīrieši bijuši vairāk pakļauti stresam nekā sievietes. Zobu emaljas defekti vairāk raksturīgi Eiropas ziemeļdaļas iedzīvotājiem. Nav statistiski ticamu atšķirību starp pilsētu un lauku iedzīvotājiem.

G. Mats (Leidene, Nīderlande) analizēja Eiropas iedzīvotāju ķermeņa garuma datus un ķermeņa proporciju izmaiņas gadsimtu gaitā. Konstatēta pozitīva korelācija starp ķermeņa garumu, ģeogrāfisko vidi, apmetnes veidu un hronoloģisko periodu. Viduslaikos Eiropā lielāks ķermeņa garums raksturīgs lauku iedzīvotājiem salīdzinājumā ar pilsētas. Masīvāka ķermeņa uzbūve iezīmīga Eiropas ziemeļdaļas iedzīvotājiem. Konstatēts, ka vēlajos viduslaikos salīdzinājumā ar iepriekšējiem hronoloģiskajiem periodiem samazinās ķermeņa garuma dzimuma dimorfisms (vīriešu vidējā ķermeņa garuma procentuālā attiecība pret sievietes vidējo ķermeņa garumu). Īpaši raksturīgs tas Eiropas dienvidrietumu daļas (Spānija, Portugāle) pilsētu iedzīvotājiem. Jāatzīmē, ka vislielākais ķermeņa garuma dzimuma dimorfisms viduslaikos ir Eiropas ziemeļaustrumos (Lietuva, Latvija).

K. Larsens (Ohaio, ASV) sniedza pārskatu par Eiropas iedzīvotāju locītavu slimību izmaiņām laika gaitā. Locītavu slimības ir patoloģiskas vai vecuma izraisītas deģeneratīvi distrofiskas locītavu izmaiņas. To cēlonis var būt locītavas iekaisums, trauma vai pārslodze, skeleta attīstības traucējumi, dažas kaulu un infekcijas slimības. Deformējošā artroze (osteoartrīts) ir locītavu kaulu un skrimšļu dažādas hroniskas izmaiņas, kam raksturīga deformācija un izcilniši pie kaulu malām. Bieži vien locītavu patoloģiskās izmaiņas ir saistītas ar palielinātu fizisku slodzi, un pēc kādas noteiktas locītavas paaugstināta patoloģisko gadījumu skaita var spriest par iedzīvotāju fiziskā darba specifiku. Konstatēts, ka līdz ar bioloģisko novecošanos pieaug arī locītavu slimības (īpaši plecu un iegurņa), kas vairāk izteikts vīriešiem salīdzinājumā ar sievietēm. Jaunajos laikos salīdzinājumā ar viduslaikiem locītavu patoloģiju skaits pieaug. Vīriešiem

locītavu slimības vairāk izteiktas augšējās ekstremitātes labajai pusei. Sievietēm nav šādas izteiktas asimetrijas.

U. Vitvere-Backofena (Rostoka, Vācija) vadīja diskusiju par zobu sistēmas patoloģijām. Zobu sistēmas raksturojošie parametri ir kariess, hronisks zoba saknes periodontīts vai abscess (strutojošs iekaisums), zobu aplikums (zobakmens), zobu izkrišana dzīves laikā. Datu statistiskā analīze liecina, ka sievietēm vairāk nekā vīriešiem konstatēts kariess. Zobu sistēmas patoloģijas pieaug līdz ar katru hronoloģisko periodu. Īpaši izteikti tas notiek vēlajos viduslaikos.

Projektā iegūtos rezultātus paredzēts analizēt plašākās zinātniskās publikācijās. Seminārā gūtās atziņas un nodibinātie zinātniskie kontakti lieti noderēs turpmākajā pētniecības darbā, apzinoties, ka Latvijas iedzīvotāju bioarheoloģiskajā izpētē vēl ļoti daudz darāmā.

Guntis Gerhards

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTES XIX ZINĀTNISKO LASĪJUMU VĒSTURES SEKCIJAS DARBS

Daugavpils Universitātes Humanitārā fakultāte 2009. gada 29.–30. janvārī rīkoja starptautisku konferenci jeb XIX zinātnisko lasījumus, kas bija veltīti pirmā atjaunotās Daugavpils Pedagoģijas institūta Latviešu valodas un literatūras katedras vadītāja filoloģijas doktora Jāņa Paklona (1928–1986) 80. dzimšanas dienas atcerei. Darbs notika sešās sekcijās – Baltu valodas: Sinhronija un diahronija; Slāvu valodas: Valoda, vēsture un kultūra; Vācu valoda kā mūsdienu lingvistikas pētniecības objekts; Angļu valodas kontrastīvais un sociolingvistiskais aspekts; Dzīvnieki literatūrā un kultūrā; Vēsture: Avoti un cilvēki. Sekcijā “Vēsture: Avoti un cilvēki” 48 referātus nolasīja pētnieki no Baltkrievijas, Igaunijas, Krievijas, Lielbritānijas, Lietuvas un Latvijas.

Referātu tematiskais loks un hronoloģiskie ietvari bija ļoti plaši – tika apskatīti arheoloģijas, etnogrāfijas, kartogrāfijas, vēstures metodikas, politiskās vēstures jautājumi, kas saistīti ne tikai ar Latgali, bet arī Baltijas valstu vēsturi. Referāti aptvēra laika periodu no dzelzs laikmeta līdz pat mūsdienām, bet pārsvarā tika apskatītas 19.–20. gs. problēmas. Lai dotu ieskatu referātu tematikā, īsi minēsim daļu aplūkoto jautājumu.

Latgalei bija veltīti vairāki Daugavpils Universitātes mācībspēku referāti. Prof. Henrihs Soms referēja par Dinaburgas cietokšņa Nikolaja vērtiem. Sakarā ar to plānoto restaurāciju viņš bija apkopojis ikonogrāfiskos avotus – fotogrāfijas un plānus, kā arī citus materiālus. Prof. Oļegs Papsujevičs aplūkoja būvkeramikas attīstību Latgalē 18.–19. gadsimtā. Prof. Vitālijs Šalda referēja par Dvinskas reālskolu 1905. gada notikumu kontekstā. Ar Latgales izpēti saistītu referātu nolasīja Ksenija Šumska (*Шумская*, Novosibirska, Krievija), analizējot uz Sibīriju 19. gs. pārcēlušos latgaliešu identitātes saglabāšanos 1918.–1938. gadā un uzsverot, ka Novosibirska bija Sibīrijas latgaliešu kultūras centrs, kur tika izdotas latgaliešu grāmatas un avīze “Taisnība”, darbojās